

מכון הלכה ברורה ובירור הלכה

סוגיות בעיון ללימוד הדף היומי

הגרלת השערים

מסכת חולין, דף ל"ט ע"ב - מ"א ע"א
סוגיה מספר 7

רש"י

עליית גורל מתוך קלפי מעכבת - עבודה, שאין השערים מתפרשין זה לשם זה לעזאזל אלא על פי הגורל, לפיכך צריך לראות איזה עלה בימין ויהא שעיר של ימין נקבע בו, ואי זה עלה בשמאל ויהא שעיר של שמאל נקבע בו. אבל הנחה - של גורל על השעיר אינה מעכבא, אפילו לא הניחו עליו, שהרי הוקבע של ימין בגורל שעלה בימין וכן שעיר השמאל לגורל שמאל. אף עליה אינה מעכבת - ואם יקרא הכהן שם חטאת על האחת ושם עזאזל על חבירו - הוקבעו בלא הגרלה, שאין הגרלה מעכבת, אלא שחיסר מצוה. אליבא דר' יהודה כו' - בפרק הוציאו לו (לקמן ס, א) פליגי ר' יהודה ור' נחמיה אם שינה בסדר עבודות, להקדים את המאוחר, ואמר ר' נחמיה: כל סדר העבודות שנעשות בבגדי לבן, בין בפנים כגון לפני לפנים, בין מבחוץ כגון בהיכל או בעזרה - מעכב, דחוקה דכתיבא בענינא דאחרי מות עליהו כתיבא, ור' יהודה אומר: לא כתיבא חוקה אלא בדברים הנעשים בבגדי לבן מבפנים, הלכך הגרלה שהיא אינה נעשית מבפנים אלא מבחוץ, לר' יהודה דאמר אדברים שנעשים מבחוץ לא כתיבא חוקה. דכולי עלמא לא פליגי - דאפילו ר' ינאי מודה דלר' יהודה לא מעכבא, דהא לא כתיב בהו עיכובא. כי פליגי אליבא דר' נחמיה - דאמר חוקה אכל דברים הנעשים בבגדי לבן כתיבא, וזו בבגדי לבן היא, כדכתיב בענינא. הני מילי - דכתיב חוקה לעיכובא בעבודה הוא דאתא לעיכובא (עד כאן לא אמר ר' נחמיה דכתיב חוקה בעבודה לעיכובא - כגון חתיות גחלים מן המזבח, ושחיטת פר, דעבודות ניהו ופסולות כהן אחר, אבל הגרלה, דלאו עבודה היא, שכשרה בסגן למאן דאמר לעיל הסגן וכהן גדול מכניסין ידיהן של ימין בקלפי - אימא הכא מודה ר' נחמיה דלא מעכבא). כולי עלמא לא פליגי דמעכבא - דקאמר: חוקה עליהו כתיב. שאני הכא דתנא בה קרא - אף על גב דחוקה לאו עלה קיימא, לעכב - מעכבא, שהרי שנה עליו הכתוב לעכב, ומקרא יתירה נפקא לה עיכובא. ואין השם - אם קרא לו שם בלא גורל. במקום שלא קידש הגורל - בשאר קרבנות הצריכין פירוש, כגון קיני זבין וזבות ויולדות, שאחד מהן חטאת ואחד מהן עולה שלא קידש הגורל, אם כתב על שני גורלות על אחד חטאת ועל אחד עולה ונתן עליהם - לא מצינו שהגורל קובעם, ולא יכול לשנותן. קידש השם - מאחר שקרא לזו חטאת ולזו עולה אין הכהן רשאי לשנותן, כדאמרין לקמן (מא, א) מולקחה שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת - בשעת לקיחה הן נקבעין זו לעולה וזו לחטאת, כאן שמצינו שהגורל קובען, אינו דין שהשם קובען. סתם סיפרא - תורת כהנים ר' יהודה היא, הכי קאמר בסנהדרין, (פו, א) והא בתורת כהנים היא, דהא קרא בספר ויקרא כתיב.

גמרא

אמר רבי ינאי: עליית גורל מתוך קלפי - מעכבת, הנחה - אינה מעכבת. ורבי יוחנן אמר: אף עליה אינה מעכבת. אליבא דרבי יהודה, דאמר דברים הנעשים בבגדי לבן מבחוץ לא מעכבא, כולי עלמא לא פליגי דלא מעכבא. כי פליגי אליבא דרבי נחמיה: מאן דאמר מעכבא - כרבי נחמיה, ומאן דאמר לא מעכבא - הני מילי עבודה; הגרלה לאו עבודה היא! איכא דאמרי: אליבא דרבי נחמיה, דאמר מעכבא, כולי עלמא לא פליגי דמעכבא, כי פליגי אליבא דרבי יהודה: מאן דאמר לא מעכבא - כרבי יהודה, ומאן דאמר מעכבא - שאני הכא דתנא ביה קרא: "אשר עלה" "אשר עלה" תרי זימני...

תא שמע: "חטאת", הגורל עושהו חטאת, ואין השם עושהו חטאת. שיכול, והלא דין הוא: ומה במקום שלא קידש הגורל קידש השם, מקום שקידש הגורל - אינו דין שיקדש השם?! תלמוד לומר: "ועשהו חטאת", הגורל עושה חטאת, ואין השם עושה חטאת. סתם סיפרא מני? רבי יהודה, וקא תני הגורל עושה חטאת ואין השם עושה חטאת, אלמא הגרלה מעכבא, תיובתא דמאן דאמר הגרלה לא מעכבא! תיובתא.

[הקדמה](#)
[פסק ההלכה](#)
[העלאת הגורלות](#)
[האם ההגרלה עבודה?](#)
[הנחת הגורלות על השעירים](#)

הקדמה

נאמר בתורה (ויקרא טז, ח-י): "ונתן אהרן על שני השעירים גורלות, גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל. והקריב אהרן את השעיר אשר עלה עליו הגורל לה' ועשהו חטאת. והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יעמד חי לפני ה' לכפר עליו, לשלח אותו לעזאזל המדברה". כלומר, כחלק מעבודת יום הכיפורים, לוקחים שני שעירים, ועל ידי גורל מבררים איזה שעיר מוקרב כחטאת בבית המקדש, ואיזה נשלח לעזאזל במדבר. סוגייתנו עוסקת בגדריו של הגורל, ובעניין זה נחלקו רבי ינאי ורבי יוחנן. לדעת רבי ינאי הגורל מעכב, ואי אפשר לקבוע איזה שעיר יעלה לקרבן חטאת ואיזה ישלח למדבר ללא הגורל. רבי יוחנן חולק וסובר שאמנם יש מצווה בגורל, אך גם ללא הגורל ניתן לייחד אחד מהשעירים לחטאת ואת האחר לעזאזל. עם זאת, לגבי הנחת הגורלות על השעירים, גם רבי ינאי מודה שזו מצווה שאינה מעכבת את הייחוד של כל שעיר.

הגמרא מעלה שתי אפשרויות בהבנת המחלוקת: לפי האפשרות הראשונה, המחלוקת היא בשיטת רבי נחמיה, שסובר שגם העבודות שנעשות בחוץ (בעזרה) בבגדי לבן מעכבות, ואף ההגרלה היא עבודה שנעשית בחוץ ובבגדי לבן, אלא שרבי יוחנן סובר שלגבי ההגרלה מודה רבי נחמיה שאינה מעכבת, כיוון שאינה עבודה. אבל לשיטת רבי יהודה, שסובר שהעבודות שנעשות בחוץ, אף שנעשות בבגדי לבן, אינן מעכבות, מסכים ר' ינאי שאין ההגרלה מעכבת שהרי היא נעשית בחוץ.

האפשרות השנייה בהבנת המחלוקת היא שלפי רבי נחמיה, שגם העבודות שנעשות בבגדי לבן בחוץ מעכבות - מסכים ר' יוחנן שההגרלה מעכבת. המחלוקת היא בשיטת רבי יהודה, שרבי ינאי סובר שרבי יהודה מודה שההגרלה מעכבת, כיוון שהתורה כופלת את המילים "אשר עלה".

במסקנה, הגמרא מוכיחה מברייטא שבסיפרא שהגרלה מעכבת, ורבי יוחנן נשאר בקושיה מאחר שסתם ברייתא שבסיפרא היא בשיטת רבי יהודה, ומכך עולה שגם לדעת רבי יהודה ההגרלה מעכבת. יש לברר מהי פסיקת ההלכה במחלוקת זו. כמו כן יש להגדיר בדיוק מהי ההעלאה הנדרשת, וכן מהו גידרה ההלכתי - האם היא נחשבת לעבודה של יום הכיפורים, או שמא אינה בכלל בגדר עבודת הקרבנות. כמו כן יש לברר מהי ההנחה שהיא מצווה אך אינה מעכבת.

פסק ההלכה

פשטות הסוגיה נראית שהלכה כרבי ינאי, שהרי מוכיחים מהסיפרא שגם רבי יהודה מסכים שההגרלה מעכבת. מכך נראה גם שהלכה כרבי ינאי לפי ההסבר השני, דהיינו שגם רבי יהודה מודה לכך. כך אכן פוסק הרמב"ם.

אמנם, בברייטא לא מובא הלימוד של רבי ינאי לכך שההגרלה מעכבת, אלא לימוד אחר, ואם כן עדיין יש מקום לומר שברייטא זו היא רק בשיטת רבי יהודה, שרבי יהודה דורש זאת מפסוק, אך אפשר שרבי נחמיה חולק על דרשה זו וסובר שאין ההגרלה מעכבת מכיוון שאינה עבודה כלל. אולם **התוספות ישנים** (מא ע"א ד"ה סתם) כותבים שממסכת חולין (כד ע"א) עולה שברייטא זו היא גם בשיטת רבי נחמיה.

עוד כותבים **התוספות ישנים** (מ ע"ב ד"ה תלמוד לומר) שיש צורך בשני הלימודים, גם של רבי ינאי וגם הלימוד המובא בברייטא, כדי ללמדנו שרק העלאת הגורלות מעכבת, ולא הנחתם על השעירים.

העלאת הגורלות

כאמור, ההלכה נפסקה שההגרלה מעכבת, ומבאר רבי ינאי שרק העלאת הגורלות היא המעכבת, שהרי לשון הפסוק שלמדים ממנה היא: "אשר עלה עליו". **רבנו אליקים** מבאר שאם הכהן הכניס את ידיו ובחר בגורלות והסתכל פנימה - לא עשה כלום, עד שיעלה אותם. זאת מאחר שהגורל מקדש ולא השם, כלומר ההעלאה מקדשת ולא קריאת השם. כלומר, לשיטתו למדים את הקדשת הקרבן על ידי הגורל ממה שנאמר בפסוק, והלשון היא "אשר עלה", ואין הקדשת האדם מועילה כלום. לעומת זאת, **הריטב"א** כותב שאם הכהן לא הבדיל בין הקרבנות על ידי הגורל, אלא על פי החלטתו ומדעתו - לא עשה כלום. מדבריו משמע שכדי שייחשב הדבר לגורל, די בכך שיקח את הגורלות בידיו ובכך יקבע את שמות השעירים, אך העלאת הגורלות בידים אל מחוץ לקלפי אינה מעכבת. כלומר, ההעלאה הנדרשת אינה מעשה ההגבהה אלא הבחירה באמצעות הגורלות. לשיטתו, פירוש הכתוב "אשר עלה עליו הגורל" אינה כפשוטו, הרמת הגורל, אלא ביטוי לבחירה לא מכוונת.

האם ההגרלה עבודה?

כפי שנאמר לעיל, באפשרות הראשונה שהעלאת הגמרא לבאר את מחלוקת רבי ינאי ורבי יוחנן, הגמרא אומרת שגם לפי רבי נחמיה שסובר שעבודות שנעשות בבגדי לבן בחוץ מעכבות, ניתן לומר שאין ההגרלה מעכבת מאחר שאינה עבודה כלל. אבל נראה שמסקנת הגמרא היא כאפשרות השנייה בהסבר מחלוקת רבי ינאי ורבי יוחנן, ואם כן ניתן לומר שלמסקנה, ההגרלה נחשבת לעבודה. אכן, **התוספות ישנים** (לט ע"א, ד"ה סגן) מעלים אפשרות שההגרלה נחשבת לעבודה. על כך הם מקשים מהברייתא שמובאת שם, שלדעת רבי יהודה, הסגן היה משתתף בהגרלה יחד עם הכהן הגדול, ואם זו עבודה, איך הסגן משתתף, הרי עבודת יום הכיפורים כשרה רק בכהן גדול? הם מתרצים שעיקר ההגרלה נעשתה על ידי בחירת הכהן הגדול בגורל אחד, והסגן רק היה לוקח את הגורל שנשאר. לפי זה יוצא שההגרלה היא חלק מעבודת יום הכיפורים, ואינה כשרה אלא בכהן גדול. עוד מתרצים **התוספות ישנים**, שההגרלה אינה עבודה גמורה, כפי שאומרת הגמרא, ולכן היא כשרה גם בסגן. נראה שלפי תירוץ זה, גם למסקנה נשאת הקביעה שההגרלה אינה בגדר עבודה. גם **רש"י** (ד"ה הני מילי) כותב שהביטוי לכך שההגרלה אינה עבודה הוא בכך שהיא כשרה אפילו בסגן. לפי זה יש מקום לומר שאף כהן הדיוט כשר להגרלה, ויתירה מזו, גם זר שאינו כהן יהיה כשר, בדומה לשחיטה, שגם בה נאמר שאינה עבודה, וזר כשר בה. כך משמע מדברי **התוספות ישנים** (לט ע"ב ד"ה הנחה), שכותבים בשם **רבינו אלחנן** שההגרלה פחותה אפילו משחיטה, מכיוון שההגרלה היא מעשה שמקדים לעבודת הקרבנות, שהיא רק קביעת שמם על השעירים.

גם **הרמב"ם** פוסק שההגרלה אינה עבודה, אך הוא כותב שהיא פסולה בזר, ומדבריו נראה שהנימוק לכך הוא שהיא מעכבת. עם זאת, מכך שהוא פוסל רק זר, ואינו כותב שדרוש לכך דווקא כהן גדול, משמע שגם כהן הדיוט כשר להגרלה. **הלחם משנה** מקשה, שאם ההגרלה אינה עבודה, היתה צריכה להיות כשרה בזר, בדומה לשחיטה, שגם היא כשרה בזר, ואף שחיתת פר הכהן הגדול כשרה בזר, למרות שהיא מעכבת? הוא מתרץ, שאף שהגרלה אינה עבודה, אינה דומה לשחיטה, מפני ששחיטה אינה חלק מעבודות הקודש שבמקדש, שכשרות רק בכוהנים, אלא עבודה מקדימה שאפילו זרים ונשים כשרים בה, מכיוון ששחיטה נוהגת גם מחוץ למקדש, בשחיטת חולין. לעומת זאת, ההגרלה היא עבודה שמיחדת רק לעבודת יום הכיפורים, ולכן היא פסולה בזר, אלא שלעניין כשרות הסגן לה, אינה עבודה, מכיוון שאינה ממש חלק מהקרבנות הקרבן. גם מדברי **המאירי** משמע כדברי **הלחם משנה**, שכן

הוא כותב שהעלאת הגורלות אינה עבודה גמורה, שהרי אינה אלא כעין הקדש, ועד שהוקדש השעיר אין שם עבודה עליו, ואף על פי כן, כיון שהיא מעכבת - פסולה בזר.

הנחת הגורלות על השעירים

כפי שהתבאר, ההנחה לכל הדעות אינה אלא מצווה לכתחילה ואינה מעכבת. מבארים **התוספות ישנים** (ד"ה הנחה), שאף שנאמר בפסוק "ונתן אהרן על שני השעירים גורלות", מכל מקום, מכיוון ששני השעירים כבר נקבעו למצוותם, אין סברה שהנחת הגורלות עליהם תעכב.

הרא"ש (סדר עבודת יום הכיפורים) כותב שאם לא נתן את הגורלות על השעירים, אלא רק העלה אותם וידע איזה בימינו ואיזה בשמאלו - כשר. גם **הריטב"א** (ד"ה הנחה) כותב שברגע שהגורלות עלו ונודע מי לה' ומי לעזאזל - הוקבעו ואי אפשר שוב לשנותם, אף על פי שלא נתן אותם על השעירים, מפני שנתנה זו היא מצווה בעלמא. משמעות דבריהם היא שאם לא נתן כלל את הגורלות, כשר. כך משמע גם מלשון **הרמב"ם**, שכותב שאם לא נתן לא עיכב אף שחיסר מצווה, משמע שמדובר שלא נתן כלל.

כמו כן, **רש"י** (מ"ב ד"ה כיון שעלה) כותב שברגע שהגורל עלה מתוך הקלפי והכהן יודע איזה שעיר לה' ואיזה לעזאזל - כבר אינם צריכים להיות מונחים על השעירים ואפילו למצווה, אבל עליה והנחה יש בהן מצווה. ב**שיח יצחק** (על רש"י שם) מבאר את דבריו, שהמצווה היא בעלייה ובהנחה בשעת העלייה, ואילו ההנחה לאחר מכן עד השחיטה אינה מצווה אף לכתחילה.

כך נראה גם מדברי **המאירי**, שכותב שכיון שעלה הגורל של שם בידו, נעשה השעיר שכנגד אותה יד - חטאת, אבל ההנחה אינה מעכבת, ועל כן, תיכף כשהונח הגורל יכול להסירו, ואין בהנחתו על השעיר עד שעת השחיטה מצווה כלל.

נספח - פסק הרמב"ם

טרף בקלפי והעלה שני הגורלות בשתי ידיו לשם שני השעירים, ופותח ידיו... ונותן שני הגורלות על שניהם, של ימין על ימין ושל שמאל על של שמאל, ואם לא נתן לא עיכב אבל חיסר מצווה, שההנחה מצווה שאינה מעכבת וההגדרה מעכבת, אף על פי שאינה עבודה. לפיכך, ההנחה כשירה בזר והעליית הגורלות מן הקלפי פסולה בזר.

(רמב"ם עבודת יום הכפורים ג', ג')